

SÄGNER OCH BERÄTTELSE

I Värnamo finns många intressanta och spännande sägner om platser som har berättats genom generationer muntligt eller som finns dokumenterade i äldre litteratur. Här följer ett urval av platser och sägner.

Drakarnas hemtrakter

Draklid väster om Drakryd i Hånger, anses varit uppkallat efter att man tidigare trodde att drakar bodde där. På en bergsklippa i Draklid sägs spåren finnas kvar efter drakarna.

I svensk folktro kunde drakar förvandla sig till vad som helst och de ansågs besitta magiska egenskaper. Man tror att sägnerna uppkommit när man först hittade dinosaurieskelett och utifrån det växte historier om drakar fram.

Kung Inges sten

På Hångers kyrkogård sägs att kung Inge har sin gravsten. Det fanns två svenska kungar på 1000-1100-talet som bar namnet Inge. Det är oklart vilken av kungarna som enligt legenden har sin gravsten på ödekyrkogården.

Inge den äldre uppges ha avsatts av svearna cirka 1084 för att han vägrade blota vid tinget och ersattes hos svearna av Blot-Sven. Inge ska ha försökt kristna svearna vilket de inte uppskattade. Omkring år 1087 ska Inge ha dräpt sin konkurrent Sven, bränt hednatemplet i Uppsala och tagit tillbaka makten över hela Sverige. Mycket tyder dock på att han är begravd i Vreta kloster kyrka. Hans efterträdare var Inge den yngre, brorson till Inge den äldre, regerade ca 1118-1120.

Herrgårdspöken

Hörle herrgård sägs vara hemsökt av spöken. Enligt en sägnen är det herrgårdsfrun, Anna Margareta Lilliecreutz som går igen som den vita frun. Det finns många berättelser om sällsamma möten med en vit skepnad i herrgården och som sedan plötsligt upplöses i intet. På herrgården har man även hört mystiska knarrande ljud, fotsteg och dörrar som öppnats och stängts, men utan någon bra förklaring.

Bild: Hörle herrgård

Jättekast – stora stenblock i landskapet

Det finns många berättelser om jättar som har satt spår i landskapet och folkdjupet. Det vanligaste har varit att jättarna har blivit rejält uppretade av kyrkor och då särskilt kyrkklockorna. Troligen var det en kombination av klangen från kyrkklockorna och det religiösa budskapet som retade upp jättarna. Berättelserna förankras till tiden då de äldsta kyrkorna uppfördes i bygden, mellan hedendom, och den tidiga missionstiden, cirka 1000- till 1200-talet. Lyckligtvis stämde inte jättarnas ilska med deras kastteknik, då stenblocken inte träffade kyrkorna. De ligger tvärtom ganska långt därifrån ibland flera kilometer, ute på öppna fält, i skogar eller i byarna.

Enligt traditionen sägs flera jättekast i Bredaryd ha sitt ursprung från Enskälleberg. På berget bodde jätten Enskälle som var uppretad på kyrkan i Bredaryd. Tursamt nog så missade de kastade stenblocken kyrkan och landade i skogar och på ängar. En annan jätte från Boda slängde ett jättekast mot kyrkan i Dannäs kyrka men träffade istället Gläntåsaberget. Då blev jätten arg och kastade istället kyrkklockan från Dannäs mot Glänsåberget, men missade. Klockan ligger kvar i en grop i under marken.

Bild: "Sägner om Enskälle", konstnär Rune Karlzon, Bredaryd.

Krigen med Danmark

De många och blodiga krigen med Danmark har satt djupa spår i dessa gränsbygder från medeltiden och till 1600-talet. Värnamo låg vid tiden nära den dåtida gränsen till Danmark. Det finns många berättelser som har anknytning till krigen och de människor som blev drabbade. En plats var Eskils håla, en stor grusgrop i Torskinge där byborna gömde sig i orostider.

En annan berättelse handlade om hur en gumma i Torskinge räddade kyrkan från att bli nedbränd och plundrad genom att lura danska soldaterna på fel spår. Men hon tvingades istället plikta med livet.

Korshall vid Aspö, mellan Värnamo och Hörle har fått sitt namn efter ett stenkors som sades vara rest över byborna som hade dödas under krigen. Det är en sten med ett inhugget kors, vid torpet Aspö. Enligt sägnen hade bönderna i Nederby tagit sin tillflykt till den holme som kallas Korshallsjön. Danskarna spårade upp dem och vann slaget. De få bönderna som överlevde reste stenen som ett minne över sina stupade kamrater.

Men även danskarna råkade illa ut. Enligt berättelsen är kullarna vid Matlabackarna väst om Torskinge danska soldatgravar från Nordiska sjuårskriget, på 1560-talet.

Munkarnas öden i Nydala

Kung Kristian Tyranns besök på Nydala kloster har satt djupa spår i folksjälen, men händelsen är även dokumenterad i de historiska källorna. Efter att ha utfört Stockholms blodbad, 1520 reste den danske kungen Kristian II och hans soldater vägen förbi Nydala kloster. Väl framme blev han väl mottagen och bjuden på mat och logi. Men som tack plundrade han klostret och dränkte flera av munkarna ute på sjön Rusken. Vid sjön Rusken sägs att man fortfarande kan se skuggorna efter de munkar som fick sätta livet till på isen vintern 1521.

Enligt traditionen ska Munkasjön fått sitt namn efter att sex munkar försökte fly från Kristian Tyrann. Men munkarna drunknade i sjön och ligger begravda på sjöbotten med en skatt från klostret, bland annat kyrkklockorna och kyrksilvret.

Ön Goffne i sjön Rusken sägs varit uppkallad efter en munk från klostret som försökte fly undan danskarna men som dödades på platsen. Senare begravdes munken, men med en påle genom kroppen. På det sättet ville man förhindra att den döde skulle gå igen.

Bild: Nydala klosterkyrka

Mystiska träd

Knotiga och uråldriga träd ansågs kunna bota allt från sjukdomar till bölder och tandvärk. För att skydda sig mot sjukdomar, så som kolera och engelska sjukan kunde man rista in besvärjelser i trädet och sedan krypa genom någon trädklyka eller knotig gren. Hade man besvär med bölder eller tandvärk så tog man en spik och rispade i det onda. Sedan hamrade man in spiken i det utvalda trädet och överförde samtidigt sjukdomen. Skärveken, Dala Enebuske, Skärvliden och Trolltallen växer fortfarande i skogarna i Nydala och Torskinge. En förklaring att dessa träd ännu finns kvar med spikar och ristningar, kan vara att det inte ansågs hälsosamt att fälla träden. Då drabbades man som straff av alla sjukdomar som tidigare hade förts över till trädet.

Offerkällor

Platser där källådrorna sprang upp ansågs i äldre tider som heliga. Vattnet sades ha en välgörande effekt mot sjukdomar. Människorna brukade därför doppa sig i källorna och offra mynt i vattnet. Ofta fanns en tradition om hur källan en gång hade bildats och fått sina egenskaper. Det kunde vara en jungfru eller en riddare som mist livet på platsen. I andra berättelser hade en kung eller ett helgon druckit av vattnet och som sedan fått heliga egenskaper.

Trälekälla vid Trälsmo sades fått sitt namn av att ett ungt par dog på platsen. Enligt sägnen drack de sig till döds efter att ha arbetat hårt, trälat, på en åker. Under lång tid fanns det offerbord av sten på platsen. Men de användes senare som tak till en potatiskällare och som vägtrumma över ett dike i närheten. Vattnet ansågs heligt och skydda mot sjukdomar och folk kastade i mynt i källan som offergåvor.

Kung Rim eller Kung Rings källa finns mellan Madhyltan och Fridenborg, Voxtorp. Enligt legenden hade en kung under medeltiden druckit ur källan. Kungen välsignade källan och vattnet ansågs därför skydda mot både sjukdomar och värk.

Skatter i det fördolda

Det finns flera platser i bygderna och i skogarna där skatter sägs vara nedgrävda. Men enligt berättelserna vilar det förbannelser över platserna och som drabbar den som letar efter skatterna.

Enligt traditionen hade en ägare till Hindsens gård i äldre tider grävt ned en skatt på Hundskullen i Gällaryd, öster om sjön Hindsen. Men de som försökt gräva efter skatten har enligt sägnen fått se gårdarna runt kullen brinna. Man kan se högar och fördjupningar i kullen där folk grävt efter skatten, gropen högst upp har man enligt berättelserna använt till att försöka fånga vargar i senare.

Inuti pengaberget i Dannäs sades att en skatt fanns gömd. En gång grävde en bonde efter skatten men han blev då sjuk och dog. Det sägs att det spökar på berget än i dag.

Sjörået i Källestasjön

Förr i tiden fanns berättelser om ett sjörå i Källestasjön. Skepnaden fanns både på isen och i vattnet och kunde dyka upp utan föraning. Den som hade otur att möta varelsen, kunde bli hem-sökt och bortförd av sjörået.

Sjörået eller sjöfrun är ett kvinnligt vattenväsen inom nordisk folktro. I fornnordisk tradition motsvaras sjörået av Ran. Hon ansågs vara naturens rå-dare över den sjö som ingick i hennes revir.

Svarte Mosse - Det svarta

Den ödsliga platsen utanför Dannäs anses fördömd, inget kan växa där. Enligt sägnen blev två missionärer lurade ut i mossen och dödade av illasinnade bybor. Därefter vilar en förbannelse över platsen, marken har bränts upp av en underjordisk eld. Ingen skulle heller våga använda marken i fruktan att förlora sina boskap.

Stora Hålan i Rydaholm

Intill Rydaholms kyrka finns en stor grop, ca 20 meter bred och 6 meter djup. Enligt berättelsen uppstod den Stora Hålan då en soldat från Rydaholm var på väg hem från ett krig i Finland och Ryssland. På vägen mötte han en gammal trollkunnig gumma. Hon kände väl till Rydaholms kyrka och ville gärna bidra till dess utsmyckning. Gumman visade soldaten en guldkedja. Om soldaten lovade att binda en guldkedja runt kyrkan när han kom hem, skulle hon ordna så att han strax kunde fara hem till Rydaholm igen. Det lovade soldaten och plötsligt stod han framför Rydaholms kyrka. Men soldaten vågade inte lita på gumman, utan band istället kedjan runt en grov ek, intill kyrkogården. Knappt hade han gjort så förrän eken flög upp i luften och kvar blev endast ett stort hål i marken, känd som den Stora Hålan.

Troligen utgör Stora Hålan en mönstringsplats för ryttare i militären. I mönstringshålan vid övningar gällde det för soldaterna iförda rustningar att snabbt rida nerför och uppför i gropan, utan att trilla av hästen.

Bild: Rydaholms kyrka

Galgbacken mellan Ed och Bor

Enligt traditionen fanns det en ond bonde i trakten som brukade ta till fånga sina offer och stjäla deras ägodelar. Sedan släpade han ut stackarna på galgbacken och hängde dem i ett träd.

Trollens boningar

På Gläntåsa berg sa man förr att trollen bodde, där även en grottöppning till deras boning finns kvar. Utsiktsplatsen Hystolen, är en udde av bergsklippan intill sjön Rymmen. Intill trollens hem finns en hög bergsklippa som sluttar ned mot sjön. Platsen ansågs vara en ättestupa. Det berättas att förr i tiden knuffade man de gamla och sjuka människorna nedför stupet. Även i Trinåsen och Bruabergen i Hjällaryd sades vara hemvist för trollen.

Trollen på Trolle klippa, vid Eds gård. Enligt traditionen bodde troll på platsen, därav namnet på berget. Högt uppe på en klippa i skogen fanns grottöppningen, Nyckelhålet. En gång råkade trollen i bråk med en riddare. Trollen försökte lura riddaren med en vacker flicka (ett förtrollat troll) som bjöd riddaren att skåla i ett vackert dryckeshorn. Men riddaren blev misstänksam och högg huvudet av flickan och stal dryckeshornet från trollen som då jagade efter honom. Riddaren lyckades fly med hornet till Voxtorps kyrka. Han tog även trollen som motiv till sitt släktnamn och avbild på sin vapensköld. Det var enligt legenden bakgrunden till hur släkten Trolle fick sitt namn, en av de mäktigaste adelsätterna i Sverige under senmedeltiden.

Bild: Trolle klippa

www.varnamo.se

kultur@varnamo.se